

Adam Smith

Adam Smith	
Narození	
Datum:	pokřtěn 5. června 1723
Místo:	Kirkcaldy , Skotsko
Úmrtí	
Datum:	17. července 1790
Místo:	Edinburgh , Skotsko
Citát	

Adam Smith (pokřtěn [5. června 1723](#) [Kirkcaldy](#) ve [Skotsku](#) – [17. července 1790](#) v [Edinburghu](#)) byl [skotský](#) ekonom a [filosof](#), zakladatel moderní

[ekonomie](#).

Těžištěm jeho díla je kniha zkráceně zvaná *Bohatství národů* (*Wealth of Nations*, plným titulem *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, [1776](#); český *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů* SNTL [1958](#) ve dvou svazcích a Liberální institut [2001](#)). V ní přišel s teorií spontánního řádu se svobodou, konkurencí a dělbou práce jako nezbytnými předpoklady bohatství všech členů společnosti, s podobenstvím o neviditelné ruce [trhu](#) aj. Ještě dříve vydal rovněž významné, ale dnes méně populární dílo *Teorie mravních citů* (*The Theory of Moral Sentiments*, [1759](#); v češtině vydal Liberální institut [2005](#)), v němž odmítl vizi o možnosti centrálního řízení společnosti.

Na jeho dílo navazovali a dále je rozvíjeli všichni další ekonomové [19. století](#) jako např. [John Stuart Mill](#), [David Ricardo](#) a [Alfred Marshall](#), ovlivnil i [Karla Marxe](#); vraceli se k němu i mnozí významní ekonomové moderní doby jako např. [John Maynard Keynes](#), [Friedrich August Hayek](#), [Ludwig von Mises](#) či [Ronald Coase](#).

Jeho přezdívka (spíš nadávka) byla „blekota Smith“. Mimo jiné měl vadu řeči a nervový tik. Sám o sobě prohlásil: „Krásný jsem pouze ve svém díle.“

Životopis

- [1737–1740](#) studium na [Glasgowské univerzitě](#) ([matematika](#), [geometrie](#), [fyzika](#))
- [1740–1747](#) studium na [Oxfordské univerzitě](#), člen Balliol College
- [1751](#) profesor logiky na Glasgowské univerzitě
- [1751–1764](#) profesor morální filosofie
- [1759](#) vydání *Teorie mravních citů*
- [1764](#) přijetí místa tutora a průvodce syna [Charlese Townshenda](#)
- [1764–1766](#) pobyt v [Paříži](#), [Toulouse](#) a [Ženevě](#)
- [1767](#) poradce Charlese Townshenda při vypracování návrhu zdanění
- [1776](#) 9. března vyšlo *Bohatství národů*
- [1777](#) odchod z [Londýna](#) do Edinburghu a Kirkcaldy
- [1778](#) byl jmenován celním zplnomocněncem pro Skotsko a pro daň ze soli

Literatura

- Ján Pavlík, *Adam Smith a teorie spontánního řádu*, in: Adam Smith, *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, Liberální institut, Praha 2001, 986 pp., [ISBN 80-86389-15-4](#)

Thomas Robert Malthus

Thomas Robert Malthus (* [13. února 1766](#), [Rookery](#) u [Guildfordu](#) – † [23. prosince 1834](#), [Bath](#)) byl [anglický ekonom](#), autor populační teorie. Představitel klasické politické ekonomie.

V roce [1798](#) vydal spis *Esej o principu populace*. V roce [1803](#) vydal rozsáhlejší druhé vydání, které podávalo vysvětlení jeho populační teorie. Přednesl tezi, že příčinou [bídy](#) (v tehdejší Angli rostla [nezaměstnanost](#)) jsou lidské pudy (potravní a rozmnožovací). Lidstvo nemá neomezené možnosti, ale naopak je spoutáno **populačním zákonem**. Podmínky obživy rostou lineárně, zatímco populace roste geometricky.

Odmítal sociální zákonodárství (návrhy tehdejších kritiků [kapitalismu](#)). V teorii hodnoty reaguje na růst vlivu kapitálu a tvrdí, že hodnota nemůže být závislá pouze na velikosti [práce](#), neboť současně je vynakládán i [kapitál](#). Mzda i [zisk](#) vstupují do nákladů.

David Ricardo

David Ricardo ([18. dubna 1772](#) [Londýn](#) - [11. září 1823](#) Gloucestershire) byl významným britským ekonomem.

Narodil se jako syn židovského holandského obchodníka, který se krátce před Davidovým narozením usadil v Anglii a pracoval jako burzovní makléř. Z náboženských důvodů se však později s otcem rozhádá. David nikdy nestudoval vysokou školu, kráčel ve stopách svého otce a nastoupil v jeho firmě. Od čtrnácti let pracoval na burze. ve 42 letech jeho majetek překročil 1 milion liber, což mu umožnilo zanechat obchodní činnosti a věnovat se politické činnosti.

Peníze pro něho ovšem nejsou to hlavní a v roce 1807 se stává jedním ze zakladatelů „Anglické vědecké společnosti“, která existuje dodnes.

S ekonomikou se David setkává v lázních, při přečtení [Smithova](#) "Bohatství národů" a rozhodl se politickou situaci zrekonstruovat a zmodernizovat. Nejvíce se věnuje příčině znehodnocení britské libry.

V roce 1817 se objevuje Ricardovo dílo "Zásady politické ekonomie a zdanění". Toto dílo je se Smithovým "Bohatství národů" považováno za jedno z nevyznamnějších děl historie ekonomie.

John Stuart Mill

John Stuart Mill ([20. května 1806](#) – [8. května 1873](#)) byl [anglický filozof](#) a [ekonom](#), zastánce [utilitarianismu](#).

Max Weber

Protestantská morálka a duch kapitalismu

Max Weber ([21. dubna 1864](#) – [14. června 1920](#)) byl [německý sociolog](#) a [ekonom](#). Bývá řazen mezi tzv. otce zakladatele sociologie.

Jeho sociologické úvahy se věnují např. [náboženství](#), [moci](#) či [byrokracii](#).

Život

Max Weber se narodil v [německém Erfurtu](#) jako nejstarší ze sedmi dětí vysoce postaveného politika a úředníka Maxe Webera, který si dostatečně užíval života, a jeho ženy Helene Fallenstein, zbožné a asketické kalvinistky (již v raném dětství na Maxe Webera tyto povahové rozdíly jeho rodičů působí). Jeho mladší bratr [Alfred](#) byl rovněž sociologem a ekonomem.

V roce [1882](#) začal osmnáctiletý Weber studovat práva na [Heidelbergské univerzitě](#). Kromě práv navštěvoval přednášky ekonomie, [středověkých dějin](#), [teologie](#) a [sociologie](#). Následuje nejdříve životní styl jeho otce. V roce [1884](#) studuje v Berlíně a roku [1886](#) se stává profesorem ekonomie v [Heidelbergu](#). V roce [1904](#) se nervově zhroutí (pravděpodobně důsledkem

přepřacování) a díky tomu přerušuje svoji univerzitní činnost.

V letech 1904-1905 publikuje dílo [Protestantská etika a duch kapitalismu](#). V roce [1910](#) spoluzakládá [Německou sociologickou společnost](#). V roce [1920](#) začal dílo [Ekonomika a společnost](#), ale protože umírá, nepodařilo se mu jej dokončit. Dílo vychází posmrtně v nedokončené podobě.

Sociologie Maxe Webera

Weber je často považován za zakladatele moderní sociologie, neboť

1. předložil ucelenou filosofii sociální vědy vymezující systematický rámec sociologického přístupu a stanovující základní problémy [sociologie](#);
2. na základě [empirického](#) zkoumání moderní společnosti identifikoval řadu klíčových témat, která se stala ústředními tématy dalších sociologických diskusí;
3. v nejrůznějších tematických oblastech zachytil základní charakteristiky moderní industriální [společnosti](#) (např. úvahy o [byrokracii](#), [odkouzlení](#)).

Pojetí sociologie Maxe Webera

Dle Webera je cílem sociologie porozumět významu jednání na základě budování formálních [modelů](#) ([ideálních typů](#)) [jednání](#) a jejich srovnávání.

Nehodnotící sociologie

V centru Weberova pojetí stojí požadavek sociologie jako nehodnotící [vědy](#). Sociologie se nemá podílet na formulaci společenských cílů. [Vědecké poznání](#) se musí bránit deformaci iracionálními prvky, které do vědy zanášejí subjektivní přání a [hodnoty](#) badatelů, ovlivněné [náboženskými](#), [politickými](#) či [etickými](#) hodnotovými systémy. Weber si však uvědomuje, že absolutně nehodnotící sociologie není možná, neboť už výběr tématu a [definice](#) [výzkumného problému](#) jsou ovlivněny hodnotami, které sociolog vyznává.

Weberova chápající sociologie

Weber je zakladatelem významného sociologického směru - tzv. [chápající sociologie](#). Ta usiluje o poznání subjektivního smyslu sociálního [jednání](#), které je posuzováno v konkrétních významových souvislostech, jež [aktéry](#) vedly k danému jednání, nebo jež byly tímto jednáním, třeba i neuvědoměle, vytvořeny. Weberova chápající sociologie dala vzniknout celému [interpretativnímu paradigmatu](#).

Cíl sociologického zkoumání dle M. Webera

Dle Webera je úkolem sociologie popis a vysvětlení [sociálních jevů](#). Vysvětlením Weber myslí především porozumění [motivům](#) jednání, ne [kauzální](#) vysvětlení jako u [přírodních jevů](#). Weber odmítá, že by sociologie mohla:

- odhalit univerzální [zákony lidského chování](#) srovnatelné se zákony [přírodních věd](#) (srovnej [E. Durkheim](#))
- potvrdit [evoluční pokrok](#) ve vývoji lidských [společností](#) (srovnej [Karl Marx](#), [Herbert Spencer](#))
- poskytnout nějaké [hodnocení](#) či [morální](#) posouzení stávajícího či budoucího stavu věcí (srovnej [A. Comte](#))
- vymezit nějaké [kolektivní](#) pojmy, jako např. „[stát](#)“ nebo „[rodina](#)“, bez toho, aby je založila na individuálním jednání (tzv. [metodologický individualismus](#)).

Metodický koncept ideálního typu

Koncepce ideálního typu je umělým intelektuálním konstruktem, který nemá existující oporu v realitě, je jaksi „[utopický](#)“. Jeho hlavním účelem je nápomoc při poměřování reality

(nakolik se reálný stav odchyluje od ideálního typu). Ideálním typem je například pojem „[kapitalistická ekonomika](#)“.

Konstrukce pojmů (ideálních typů) umožňuje poznání: umožňuje přechod od různotvárnosti a rozmanitosti empirických faktů a fenoménů, od kontingence pouhé empirické současnosti a následnosti jevů k teorii o těchto faktech a fenoménech. Ideální typ je analytický konstrukt. Ideální typy jsou badatelskými hypotézami, umožňujícími orientaci v empirické látce a navzájem srovnávat fakta, procesy a společenské konstelace. Jedná se vlastně o jednostranné zdůraznění založené na vědcově zájmu. Ideální typ musí splňovat požadavek konstituce předmětu poznání a komunikaci mezi vědci.

Ideální typ má tvorbu hypotéz usměrňovat; není prostým zobrazením reality, ale poskytuje k zobrazení prostředky. Vytváření ideálních typů má význam pro porovnávání s realitou. Weberova teorie obsahuje racionální jádro, neboť mezi pojmem a skutečností nikdy není úplná totožnost (pojem nevyčerpá realitu) – více viz reprezentace v jazyce. Základní problém koncepce ideálních typů je v tom, že Weber všechny své závěry relativizuje. Sociální realita je velmi rozmanitá a nevyznačuje se objektivními zákonitostmi a opakovatelnostmi; sociologické poznání tudíž nemůže být odrazem skutečnosti s hlubokým proniknutím k podstatě jevů. Nejsou-li pojmy podmíněny sociální realitou jako odrazy sociálního života, neexistuje žádné spolehlivé měřítko jejich utváření; jediným měřítkem je úspěšnost. Poznávací pluralita v sociologii je tedy nevyhnutelná. Takto chápaná sociologie se nemůže stát nástrojem přeměny světa

Sociologické [teorie](#) Maxe Webera

Teorie moci

Dle Webera *mít [moc](#) znamená mít možnost přimět někoho, aby něco udělal proti vlastní vůli.*

Weber zavádí pojem [panství](#), kterým rozumí moc založenou na pocitu závaznosti vůči [autoritě](#).

Rozlišuje tři druhy panství dle typu autority:

- tradiční, odvozující autoritu z [tradice](#) a neporušitelnosti poměrů
- [charizmatické](#), založené na osobní autoritě pána a víře v jeho neobyčejné schopnosti
- legální, odvozující autoritu od přijatých neosobních pravidel

Teorie byrokracie

Weber se zabývá byrokracií jako racionálním způsobem [řízení](#) velkých [organizací](#). Konstruuje ji jako [ideální typ](#), který odlišuje od jiných (předchozích) typů [správy](#).

Charakteristickými rysy [byrokracie](#) jako ideálního typu jsou:

- rozhodování dle obecných a neosobních [pravidel](#)
- stanovení pevných kompetencí jednotlivých [úředníků](#)
- [hierarchická struktura](#) rozhodování
- odborně školený [personál](#), který je vzhledem k organizaci v [zaměstnaneckém](#) poměru

Racionalizace, kapitalismus a protestantská etika

Ačkoliv Weber odmítl v sociologii možnost formulování zákonů vývoje, implicitně považoval [racionalizaci](#) za základní trend vývoje západní [kapitalistické](#) společnosti.

Racionalizace je proces, který podřizuje všechny oblasti vztahů mezi lidmi bilancování a administraci.

Zdrojem racionalizace v západních společnostech je dle Webera [kulturní změna](#), kterou přinesla [protestantská etika](#). Protestantismus nebyl přímou příčinou kapitalismu, ale poskytl [kulturu](#), která kladla důraz na [individualismus](#), usilovnou práci, racionální jednání, spoléhání se na sebe a především odložené [spotřeby](#).

Weberovo vysvětlení se týká pouze vzniku kapitalismu jako ideálního typu. I přesto je však tento Weberův koncept kritizován jako velmi zjednodušující.

Pojetí [stratifikace](#)

Stratifikační hierarchie je určena dle statusu-místa člověka ve společenském žebříčku.

- společnost je rozvrstvena (stratifikována) na horní, střední a dolní vrstvu podle mnoha kritérií
- objektivní kritéria – příjem, majetek, složitost práce, dosažené vzdělání, bydlení...
- subjektivní kritéria – sebezařazení, prestiž

I ve stratifikaci se vyskytuje [marxova](#) třída (jako pojem vrstva), ale akceptuje víc majetkové kritérium. Ve stratifikované společnosti mezi sebou jednotlivá kritéria mají souvislost: větší vzdělání → složitost práce → víc peněz → větší podíl na moci

Teorie jednání

Jednání je [motivované chování aktérů](#). Cílem sociologie má být dle Webera pochopit motivace aktérů k jednání.

Weber vytvořil [typologii](#) jednání. Rozlišuje tyto ideální typy jednání:

- jednání tradiční (motivováno tradicí)
- jednání [afektivní](#) (motivováno vášní)
- hodnotově [racionální](#) jednání (na základě [etických](#), [estetických](#) či [náboženských](#) motivů)
- účelově racionální jednání (instrumentálně orientované na cíl)

Vztah k jiným sociologickým směrům

Weberův vztah k Marxovi a marxismu

Weber bývá považován za jednoho z hlavních kritiků [Marxe](#) a [marxismu](#), a to z následujících důvodů:

- Klade důraz na roli kultury, zejména [náboženství](#) ve formování jednání lidí, což je odmítnutím [ekonomického determinismu](#) marxismu.
- Ve Weberových [analýzách](#) sociálních vztahů mají velký význam individuální subjektivní [orientace](#), což je protikladem k marxistické analýze objektivních strukturálních příčin a důsledků.
- Weberova [stratifikační](#) teorie, především pak jeho pojetí [statusových](#) skupin ([stavů](#)) je v rozporu s Marxovou teorií [tříd](#), založených výhradně na výrobních vztazích.
- Weber explicitně kritizoval marxistický názor, že imanentním rysem kapitalismu je jeho vlastní zhroucení. Tvrdil, že [plánované hospodářství](#) v [socialistické](#) společnosti by racionalizaci spíše podpořilo, než ukončilo.

Weberův vliv na sociologické myšlení

Pomozte Wikipedii tím, že tuto část vhodně [rozšíříte](#).

Dílo Maxe Webera

- *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, 1905
- *Wissenschaft als Beruf*, 1919
- *Wirtschaft und Gesellschaft*, 1922
- *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, 1920-21, 1922-23
- *Gesammelte politische Schriften*, 1921
- *Gesammelte Aufsätze zur Soziologie und Sozialpolitik*, 1924
- *Schriften zur theoretischen Soziologie, zur Soziologie der Politik und Verfassung*, 1947
- *Soziologie, Weltgeschichtliche Analysen*, 1956

John Maynard Keynes

John Maynard Keynes (vpravo) a [Harry Dexter White](#)

John Maynard Keynes ([5. června 1883](#) – [21. dubna 1946](#)) byl [anglický](#) ekonom, profesor na univerzitě v [Cambridge](#), guvernér Bank of England.

Je zakladatelem [keynesiánství](#) – protipólu [klasické](#) a [neoklasické ekonomie](#). Rozdílně formuloval teorii, důsledky jeho úvah vyústily v aplikace pro řešení [Velké hospodářské krize](#) z 30. let, jejichž úspěch je považován za překonání principů klasické [ekonomie](#).

Je označován za nejvýznamnějšího ekonomu 20.

století.

Život

John Maynard Keynes se narodil v Cambridge. Jeho matka Florence pracovala jako vedoucí úřadu na místním magistrátu, otec John Neville Keynes vyučoval na Cambridgeské univerzitě logiku a politickou ekonomii a byl jedním z představitelů [logického pozitivismu](#). Studoval na Cambridgeské univerzitě [matematiku](#) a [filosofii](#). Po dokončení studií matematiky v roce 1905 se věnoval na radu [Alfreda Marshalla](#) studiu ekonomie.

[1906](#) – [1908](#) pracoval ve státních službách

[1908](#) začal přednášet ekonomii na Královské koleji v Cambridge

[1915](#) se vrátil do státních služeb a setrval až do roku 1919

[1919](#) zastupoval britské ministerstvo financí na Versailleské mírové konferenci

[1911](#) - [1945](#) byl hlavním redaktorem nejznámějšího britského ekonomického časopisu Economic Journal

[1920](#) - [1940](#) působil jako profesor ekonomie na King's College v Cambridgi

[1926](#) se oženil s ruskou balerínou Lýdií Lopokovou

[1940](#) se stal poradcem ministra financí Velké Británie a věnoval se problematice financování válečných výdajů

[1942](#) byl jmenován lordem

Stýkal se s nejvýznamnějšími osobnostmi své doby ([Alfred Marshall](#), [Winston Churchill](#), [Virginia Woolfová](#)). Za svůj život nahromadil obrovský majetek na komoditních burzách, přišel o něj během hospodářské krize a znovu jej vydělal.

Byl předsedou velké vzájemné pojišťovny, předsedou společnosti, která vydává známý týdeník New Statesman and Nation, založil a z počátku financoval Umělecké divadlo v Cambridge, byl pokladníkem tamější university. V době [2. světové války](#) formuloval britskou finanční politiku. Důležitou roli sehrál Keynes na jednáních v [Bretton Woods](#) v [USA](#), jež se stala základem uspořádání mezinárodního finančního systému po 2. světové válce. Vlastní návrhy se mu však nepodařilo prosadit. Jeho umělá mezinárodní měnová jednotka bancor byla tehdy odmítnuta.

Dílo

Hlavní práce

- *Ekonomické důsledky míru* (The Economic Consequences of Peace, 1919) - napsal po návratu z [Versaillské mírové konference](#), kde se postavil proti výši válečných reparací, které představitelé vítězných stran udělili Německu. V této knize podrobil výsledky Versailleské konference ostré kritice. Podle Keynese válkou zruinované Německo nebude schopné platit vysoké reparace a jedinou cestou, jak se zbavit dluhů bude tištění inflačních peněz. To povede k dalšímu hospodářskému rozvratu, který bude mít zcela opačný výsledek, než byl původní záměr.
- *Traktát o peněžní reformě* (A Tract on Monetary Reform, 1923) - varoval v něm před návratem ke zlatému standardu. To by vyvolalo deflační nebezpečí a hospodářskou depresi.
- *Ekonomické důsledky pana Churchilla* (The Economic Consequences of Mr Churchill, 1925)
- *Konec Laissez-Faire* (The End of Laissez-Faire) - spis, v němž přišel s názorem, že existují oblasti, ve kterých si stát počíná lépe než soukromí podnikatelé.
- *Pojednání o penězích* (Treatise on Money, 1930) - rozdělil ekonomiku na spotřební a investiční a analyzoval nesoulad mezi strukturou výdajů a strukturou produktu
- *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*, (The General Theory of Employment Interest and Money, 1936) - je považována za jeho životní dílo. Nastartovala revoluci (keynesiánskou revoluci) tehdejšího ekonomického myšlení a přístupu k hospodářským problémům. Obecná teorie zaměstnanosti významně ovlivnila chod celého 20. století.
- *Jak zaplatit válku* (How to Pay for the War, 1940)

Přínos k rozvoji ekonomie

Distancoval se od klasické ekonomické teorie, podle níž volná soutěž, liberalizace cen, mezd a úspor vede automaticky k plné zaměstnanosti. Ukázal, že tato možnost je jen zvláštním případem tvorby a rozdělení národního důchodu. Prosazoval intervence státu do ekonomiky podporou investic.

Zabýval se problematikou úspor a investic. Zavedl veličiny tzv. investičního multiplikátoru a sklonu ke spotřebě, jejichž ovlivněním lze přispět ke vzniku makroekonomické rovnováhy.

Keynes rozdělil ekonomiku na dva sektory - spotřební a investiční - a pokusil se analyzovat nerovnováhu, vyvolávanou nesouladem mezi strukturou výdajů a strukturou produktu.

Vycházel z myšlenky, že rozhodnutí spořit nejsou totožná s rozhodnutími investovat. Proto může být podíl investičních výdajů na agregátních výdajích vyšší než podíl výroby investičních statků na celkovém domácím produktu. V takové nerovnovázné situaci porostou ceny investičních statků a následkem toho vzniknou mimořádné zisky jejich výrobců. Pokud růst zisků podpoří optimistická očekávání podnikatelů, porostou jejich investiční výdaje dále. Tím v ekonomice sílí inflační proces, který se šíří z investičního sektoru do celé ekonomiky.

Keynes kritizoval tradiční přístupy kvantitativní teorie peněz (Fisherův transakční přístup i cambridgeský přístup hotovostních zůstatků) a navrhoval přístup důchodově - výdajový. Ten vycházel z tvorby důchodů domácností a z jejich výdajů. Právě tento přístup se stal výchozím v jeho pozdější teorii efektivní poptávky a je dodnes považován za významnou součást Keynesova teoretického systému.

Ve vývoji Keynesových názorů je možné rozlišit dvě etapy: etapu do napsání Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz a etapu začínající napsáním Obecné teorie. To co je dnes běžně chápáno jako Keynesovo učení je vlastně druhá etapa Keynesova díla. Pro první etapu je charakteristické rozpracování kvantitativní teorie peněz.

Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz

Keynes v ní prezentoval svou novou teorii pohledu na ekonomii a hospodářství, a tím se stal zakladatelem nového ekonomického směru: keynesiánství.

Úspory byly podle něj závislé na výši osobních důchodu (příjmů). Sníží-li se důchody, sníží se i příjmy. Pokud poklesne spotřeba, dojde ke snížení důchodů výrobců spotřebního zboží, a tím i ke snížení jejich úspor. Spoření lidí se tak podle něj nakonec obrátí proti nim. Čím více budou spořit, tím menší budou mít své příjmy (za předpokladu, že tak budou činit i všichni ostatní).

Klasikové předkeynesovské doby si vysokou nezaměstnanost vysvětlovali příliš vysokými mzdami. Podle nich se při takto vysoké nezaměstnanosti sníží mzdy zaměstnanců a nezaměstnanost zmizí. Podle Keynesa je tomu však jinak. Pokud zaměstnavatelé sníží svým zaměstnancům mzdy, zároveň tím sníží jejich koupěschopnost, a tím i celkovou agregátní poptávku (po jejich zboží). Budou tak dosahovat nižších zisků a své zaměstnance začnou propouštět. Vše se tak dostane podle Keynesa do jakési spirály, ze které není bez vnější pomoci úniku. Pomocí takto definovaných zákonů a teorií se Keynesovi na první pohled podařilo vysvětlit dlouhodobou nezaměstnanost, která panovala při velké depresi 30. let. Keynes se snažil dokázat, že celé hospodářství může být i při takto vysoké nezaměstnanosti v rovnováze. Navrhoval proto své vlastní hospodářské řešení s "viditelnou rukou státu".

Pro dosažení plné zaměstnanosti potřebuje společnost dosahovat určité výše agregátní poptávky (spotřeby a investic). Toho lze dosáhnout štědrým přísunem peněz do ekonomiky a podporou agregátní poptávky přímo ze státního rozpočtu. Keynesův názor na hospodářskou politiku lze shrnout do citátu z jeho "Obecné teorie":

"Kdyby ministerstvo financí naplnilo staré láhve bankovkami, zakopalo je přiměřeně hluboko v opuštěných uhelných dolech, které by potom byly zasypány až k povrchu odpady, a ponechalo by pak soukromému podnikání, aby podle dobře osvědčených zásad laissez-faire znovu tyto bankovky byly vykopány ze země, nemusela by již existovat nezaměstnanost a nepřímoby se to odrazilo pravděpodobně tak, že by se reálný důchod společnosti, jakož i její kapitálové bohatství patrně podstatně zvýšily. Bylo by ovšem mnohem rozumnější stavět domy apod., ale brání-li tomu politické a praktické obtíže, je předcházející prostředek lepší než nic." (Obecná teorie, kap. 10, str. 144-145)

Kritika

Zhruba po dvacet let od vydání *Obecné teorie* byl Keynesův vliv bezmezný. Později však začali mnozí ukazovat, že Keynesova makroekonomická doporučení spíše než stabilní hospodářský růst přináší vysokou inflaci a prohloubení hospodářského cyklu. [Stagflace](#) sedmdesátých let znamenala pro keynesianismus hlubokou ránu, protože ji nebyli schopni nijak vysvětlit. Na pomyslný Olymp ekonomické vědy se dostali [monetaristé](#).

Z pohledu ekonomických škol, které navazují na klasickou politickou ekonomii, tedy dnes zejména [neoklasici](#) a [rakouská škola](#), jsou Keynesovy názory chybné. Zvyšování objemu peněz nevede ke snížení nezaměstnanosti dlouhodobě, ale pouze v krátkém časovém horizontu. Později se projeví pouze jako inflace, pokles kupní síly peněz. [Phillipsova křivka](#) tedy neplatí, jak ukázal [Milton Friedman](#). Podle rakouské teorie navíc zvyšování objemu peněz vede nakonec nevyhnutelně k recesi.

Keynesův myšlenkový systém odpovídal požadavkům své doby. [Velká deprese](#) třicátých let přinesla ohromnou nezaměstnanost a propad produkce, chudobu pro miliony lidí. Zdálo se, že neexistuje řešení, že dosavadní ekonomické učení si neví rady. Problém však mnohem spíše než v teorii spočíval v praxi, vlády jednotlivých zemí přijímaly krátkozraká ochranná opatření, která dále narušovala mezinárodní trh. Mzdám nebylo dovoleno poklesnout, což v podmínkách [deflace](#) představovalo jejich reálný růst. Zaměstnavatelé tedy byli nuceni propuštět, odtud masová nezaměstnanost. [Centrální banky](#) se pokoušely zvyšovat objem peněz v ekonomice, řešit tedy problém nedostatku úvěru, který deflaci provází, čímž dále narušovaly cenový systém. V tomto okamžiku kdokoli, kdo sliboval radikální řešení, byl vítán. Veřejnost si přála slyšet, že existuje způsob, kterak se vrátit k prosperitě. Vláda naopak vítala Keynesovy myšlenky, protože díky nim na sebe mohla vzít mnohem důležitější úkoly, než které jí byly svěřovány liberální klasickou ekonomii. Keynes nezvítězil silou svých myšlenek, z nichž většina nebyla nová.

Ekonomikou, ve které byla jeho doporučení nejúplněji realizována, jak sám podotkl v předmluvě k překladu své *Obecné teorie*, bylo nacisty řízené německé hospodářství.

Friedrich Hayek

Friedrich August von Hayek ([8. května 1899 Vídeň](#) – [23. března 1992 Freiburg](#)) patřil k významným [ekonomům](#), [politiologům](#) a [sociologům](#) tzv. [Rakouské školy](#). Proslul zejména svou obhajobou liberální demokracie a tržního

hospodářství. Jeho rodištěm bylo [Rakousko](#), velkou část života však strávil ve [Velké Británii](#) a [USA](#).

V Británii také roku [1944](#) napsal svou proslulou knihu [Cesta do otroctví](#), ve které kritizuje [komunismus](#), [nacismus](#) a podobné [ideologie](#), směřující k [totalitnímu](#) státu, jejichž kořeny nalézá v [socialismu](#), jenž je taktéž terčem jeho kritiky.

Významné jsou jeho příspěvky v oborech [jurisprudence](#) a [kognitivních věd](#).

V roce [1974](#) mu byla spolu s jeho [ideologickým](#) rivalem [Gunnar Myrdalem](#) udělena [Nobelova cena za ekonomii](#).

Dílo

Liberalismus
Ideologie
<ul style="list-style-type: none">• Klasický liberalismus• Konzervativní liberalismus• Kulturní liberalismus• Ekonomický liberalismus• Libertarianismus• Neoliberalismus• Ordoliberalismus• Paleoliberalismus• Sociální liberalismus
Základní témata
<ul style="list-style-type: none">• Svoboda• Právo• Liberální demokracie• Otevřená společnost• Liberální neutralita• Negativní a pozitivní svoboda• Individualismus• Volný trh• Smíšená ekonomie• Sociální spravedlnost
Politické organizace
Liberální internacionála • Iflry
ELDR/ALDE • EDP • LYMEC CALD • ALN • RELIAL
Seznamy a ostatní
<ul style="list-style-type: none">• Seznam liberálních politických stran• Seznam liberálních myslitelů• Bibliografie• Liberalismus v Česku• Liberalismus na Slovensku

Společenská a politická filosofie

I když je Hayek známý spíše jako ekonom než filosof, v druhé polovině své kariéry přispěl mnohým k [společenské](#) a [politické filosofii](#), která se odvíjela především z jeho pohledu na limity lidských znalostí^[1] a roli *spontánního řádu* ve společenských institucích. Jeho

argumenty se přiklánějí k společnosti organizované na základě tržního řádu (ve kterém je státní aparát omezen pouze na udržování míru potřebného pro udržení funkcionality trhu jednotlivců) a jsou ovlivněny morální filosofií odvozené od gnozeologických teorií, které se týkají vrozených omezení lidského poznání.

 Friedrich A. Hayek s Andrewem Melnykem, Chandranem Kukathasem a Hannesem Hólmsteinnem Gissurarsonem v Jesus College, Oxford, jaro roku 1985. Fotografie: Marie Gray.

Ve své **vědecké filosofii** Hayek silně kritizoval **scientismus**, jak nazval špatné pochopení v společenských vědách mylně nucených vědeckých metod, které jsou vlastně v rozporu s opravdovou vědou. Většinou to zahrnuje kombinaci starého filozofického (a zmateného) požadavku na demonstrativní obhajobu chybného pohledu zastávce sjednocení, že všechna vědecká vysvětlení jsou prostě lineární vztahy s dvěma proměnnými. Hayek upozorňuje na to, že mnoho částí vědy zahrnuje vysvětlení komplexních nelineárních fenomenů s mnoha proměnnými, a že společenská věda, zabývající se ekonomikou a nekonstruovaným pořádkem se dá srovnat s tak složitými vědami, jako je například Darwinovská biologie (*The Counter-Revolution of Science: Studies in the Abuse of Reason*, 1952 a některé pozdější Hayekovy eseje v oblasti vědecké filosofie, jako *Degrees of Explanation* a *The Theory of Complex Phenomena*). V *The Sensory Order: An Inquiry into the Foundations of Theoretical Psychology* (1952) nezávisle vyvinul model **Hebbianova učení** a paměti, myšlenku, o které Hayek přemýšlel již v roce 1920, ještě před studiem ekonomie. Hayekovo rozšíření konstrukce *Hebbianovy synapse* do obecné mozkové teorie si získalo pokračující pozornost mezi nejlepšími špičkami v oborech **neurologie**, **kognitivních věd**, informatiky a **evoluční psychologie**.

Výběr z bibliografie

- *Monetary Theory and the Trade Cycle*, 1929.
- *Prices and Production*, 1931.
- *Profits, Interest and Investment: And other essays on the theory of industrial fluctuations*, 1939.
- *The Road to Serfdom*, 1944.
- *The Constitution of Liberty*, 1960.
- *Law, Legislation and Liberty*, 3 volumes, 1973 | česky: „Právo, zákonodárství a svoboda“, 1991, [ISBN 80-200-0241-3](#)
- *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, 1989.

Ludwig von Mises

Ludwig von Mises (29. září 1881 Lvov, Rakousko-Uhersko – 10. října 1973 New York) byl rakouský ekonom působící v Rakousku a USA ve 20. století. Stal se jedním z velikánů

ekonomické vědy, neboť dokázal vytvořit dílo nejen originální, ale také komplexní. Proslavil se zejména jako kritik státních zásahů do ekonomiky a jako obhájce [liberalismu](#). Jeho největším ekonomickým přínosem je [praxeologie](#), metoda ekonomie, na jejímž základě dokázal vybudovat ucelený a koherentní systém ekonomické vědy. Mises nebyl jen ekonomem, ale také *filozofem, historikem a také právníkem*.

Život a přínos

Ludwig Edler von Mises se narodil v polské Haliči, tehdejší části rakousko-uherské monarchie. Vyrůstal a studoval ale ve Vídni, kde se také stal v roce 1906 doktorem práv. Tehdejší doba v německy mluvících zemích je asi nejpříhodněji charakterizovatelná jako doba úpadku ekonomie. Univerzitám, a nejen jim, dominuje [Německá historická škola](#), která popírá možnost univerzálních ekonomických zákonů. Mladý Mises je zcela pod vlivem tehdejších [socialistických](#) doktrín (i když jasně odmítá marxismus). Z toho ho vymaňuje rok 1903, kdy si přečetl [Mengerovy Grundsätze der Volkswirtschaftslehre](#). Stává se žákem [Eugena Boehm-Bawerka](#) a v roce 1912 vydává jedinečné dílo *Theorie des Geldes und Umlaufsmittel*. Zde vysvětluje teorii peněz a hospodářského cyklu. V teorii peněz navazuje plně na Mengera, avšak překonává ho. Teorie peněz je nyní v souladu s [teorií mezního užítku](#). To souvisí s vysvětlením původu peněz jako běžného zboží. Ukázal dále, že každé množství peněz v oběhu je optimální. Na základě podrobné analýzy peněz pak dospěl k závěru, že je to státní inflační politika, co způsobuje poruchy fungování trhu a vede k [hospodářskému cyklu](#).

Konec války znamenal pro Rakousko nástup k [socialismu](#). Od toho ho však uchránil *Otto Bauer*, předseda rakouských socialistů, a spolužák Misesa. Mises ho přesvědčil, aby Rakousko od socialistického experimentu uchránil. Stal se vládním poradcem a dokázal také zabránit [hyperinflaci](#), jejíž důsledky byly později vidět v [Německu](#). Mises tak dokázal, alespoň částečně, svými zdravými ekonomickými názory působit i na praktickou hospodářskou politiku.

V roce 1922 vydává další přelomové dílo *Die Gemeinwirtschaft* (Socialismus), kde ukazuje na nemožnost fungování socialismu. Důvodem je, že v socialismu není možné provádět racionální ekonomickou kalkulaci. Věnuje se pak dlouhému sporu o ekonomickou racionalitu socialismu. Celá 20.léta vytrvale pracuje a vydává v roce 1927 *Liberalismus*, kde vysvětluje principy liberalismu a později také *Kritik des Intervencionismus*, kde naopak ukazuje na zhoubné důsledky státních zásahů do hospodářství. Až do svého útěku před [nacisty](#) v roce 1934 však působil na *Vídeňské univerzitě* jen jako privátní docent. Organizoval však dnes již slavný *Miseskreis*, který shromáždil osobnosti, jež se poté staly slavnými po celém světě, např. Haberler, Schuetz, Kaufmann, Morgenstern.

Mises také v roce 1927 založil *Rakouský institut pro výzkum hospodářských cyklů*, do jehož čela byl jmenován [Friedrich Hayek](#). Spolu s ním předpověděl světovou hospodářskou krizi a to na základě výzkumů, které ukazovaly na neblahé důsledky úvěrové expanze. Svět však žil i nadále v iluzi prosperity a byl v roce 1929 zaskočen [celosvětovou krizí](#).

V roce 1934 Mises rychle opouští [Vídeň](#) a odjíždí do Ženevy. V roce 1940 pak musí uprchnout do USA. Nacisté páli všechny jeho knihy. Za války, už v USA, vydává svá další dvě díla *Omnipotent Government* a *Bureaucracy* a pokračuje tak v analýze státního intervencionismu.

Od roku 1945 začíná působit na Newyorské univerzitě, ale opět jen jako neplacený profesor (byl placen z fondu Wiliama Volkera). V roce 1949 vydává své magnum opus [Human Action](#). Jakýmsi předchůdcem tohoto díla byla *Nationaloekonomie* z roku 1940, která však kvůli nacismu naprosto zanikla. V *Human Action* Mises utváří komplexní pojednání o ekonomii. V prvních kapitolách rozkrývá krok za krokem metodologii a jednotlivé aspekty analýzy lidského jednání. Poté vytváří pozitivní teorie fungování tržní společnosti a v poslední části se

věnuje zásahům státu do ekonomiky. Tímto dílem vzniká [praxeologie](#), věda o lidském jednání, jejíž součástí je ekonomie. Mises v teoretické práci neustává a v roce 1957 vydává další výjimečné dílo, rozsáhlou *Theory and History*, kde vysvětluje vztah mezi ekonomikou a historií a ukazuje na různou metodologii těchto věd. Ještě ve svých 81 letech vydává *Ultimate Foundation of Economic Science* (Definitivní základ ekonomické vědy), kde dává ekonomii jasné metodologické východisko.

Kromě své vědecké práce vytváří i v USA svůj seminář, na který docházejí i dva jeho nejvýznamnější pokračovatelé, [Murray N. Rothbard](#) a [Israel Kirzner](#). Stává se také členem nově ustavené a dnes světoznámé *Mont Pelerin Society*. Přáteli se s *Henry Hazlitem*, tehdejším editorem *New York Times* a obecně se stává respektovanou osobností. Univerzity, plně ovládané [keynesianismem](#), mu však nepřejí a Mises se tak nikdy nedočkal řádné profesury. Umírá 10. října roku 1973, rok předtím, než je Hayekovi udělena Nobelova cena, a to za přínos, který do ekonomie vnesl sám Mises.

Související články

- [Richard von Mises](#) - mladší bratr

Odkazy

- [Rakouská škola](#)
- [Human Action](#)
- [praxeologie](#)
- [Liberalismus](#)

Externí odkazy

- [Ludwig von Mises Institute](#)

Misesova díla (online)

- [Human Action](#)
- [Lidské jednání \(část 1\)](#)
- [Theory of Money and Credit](#)
- [Theory and History](#)
- [Nationaloekonomie](#) (PDF)
- [Epistemological Problems of Economics](#)
- [Ultimate Foundation of Economic Science](#)
- [Socialismus](#)

Citováno z „http://cs.wikipedia.org/wiki/Ludwig_von_Mises“

O rovnosti a nerovnosti

Ludwig von Mises

Ludwig von Mises (1881-1972), jeden z nejpozoruhodnějších ekonomů a "děkan rakouské školy", svými pracemi, počínaje *Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel* z roku 1912 až po *Planning for Freedom* (1962), hluboce ovlivnil americké konzervativní myšlení.

Narodil se v Lembergu v Rakousko-Uhersku (dnes Lvov, Ukrajina), od roku 1909 do 1934 pracoval pro Obchodní komoru v Rakousku a od roku 1913 učil na Vídeňské univerzitě. V roce 1934 byl jmenován profesorem mezinárodních ekonomických vztahů na Postgraduálním institutu mezinárodních studií v

Ženevě a v roce 1940 emigroval do Spojených států, protože si nepřál uvádět do rozpaků neutrální švýcarskou vládu. Od roku 1945 téměř do své smrti učil jako neplacený hostující profesor na Postgraduální škole obchodní administrativy na New York University, podporován nadací Williama Volkera a z příjmů za své publikace.

Doktrína přirozeného práva, která inspirovala deklarace lidských práv v 18. století, nutně nevedla k jasné mylnému tvrzení, že všichni lidé jsou si biologicky rovni. Prohlašovala, že všichni lidé se narodili s rovnými právy a že tuto rovnost nemůže zrušit žádný lidský zákon, že tato práva jsou nezadatelná nebo přesněji nezcizitelná. Jen smrtelní nepřátelé individuální svobody a sebeurčení, zastánci totalitarismu, interpretují rovnost před zákonem jako princip odvozený z údajné psychické a fyziologické rovnosti všech lidí. Francouzská deklarace práv člověka a občana z 3. listopadu 1789 prohlásila, že všichni lidé se rodí a zůstávají si rovni v právech. Ale v předvečer nastolení vlády teroru nová deklarace, jež uváděla Ústavu 24. června 1793, prohlásila, že všichni lidé jsou si rovni "*par la nature*". Tato teze, ačkoli očividně odporující biologické zkušenosti, od té doby přežívá jako jedno z dogmat "levice". A tak čteme v *Encyclopedia of the Social Sciences (Encyklopedii společenských věd)*, že "*při narození jsou potomci jakéhokoli člověka rovni potomkům Fordů, bez ohledu na jejich dědictví*".¹⁾

Avšak skutečnost, že lidé se z hlediska fyzických a duševních schopností nerodí si rovni, je neoddiskutovatelná. Někteří předčí své druhy ve zdraví a vitalitě, v intelektu a nadání, v síle a rozhodnosti a jsou tím pádem lépe vybaveni pro sledování pozemských záležitostí než zbytek lidského pokolení - skutečnost, kterou připouštěl také Marx. Mluvil o "*nerovnosti individuálních vloh, a tím schopnosti produkovat (Leistungsfähigkeit)*" jako "*přirozených výsadách*" a o "*nerovných jedincích (a nebyli by odlišnými jedinci, pokud by nebyli nerovni)*".²⁾ Slovy populární psychologické nauky můžeme říct, že někteří z nás jsou lépe než jiní přizpůsobeni podmínkám boje o přežití. Smíme proto - aniž bychom se oddávali jakémukoliv hodnotovému soudu - rozlišovat mezi nadřazenými a podřízenými lidmi. Dějiny odnepaměti ukazují, že nadřazení lidé využívali své nadřazenosti, aby se chopili moci a podmanili si masy podřízených lidí. Ve statutu společnosti existuje kastovní hierarchie. Na jedné straně jsou páni, kteří si přivlastnili veškerou zemi, a na druhé straně sluhové, vazalové, nevolníci, otroci, podřízení bez půdy a bez prostředků. Povinností podřízených je dít na své pány. Instrukce společnosti jsou zaměřeny výhradně na prospěch vládnoucí menšiny, vladařů a jejich družiny, aristokratů.

Tak vcelku stály záležitosti ve všech částech světa předtím, než "hrabivost buržoazie", v procesu, který pokračoval po staletí a stále pokračuje v mnohých částech světa, nepodkopala politický, sociální a ekonomický systém "starých dobrých časů", jak nám svorně říkají marxisté i konzervativci. Tržní ekonomika - kapitalismus - radikálně proměnila ekonomickou a politickou organizaci lidstva.

Dovolte mi rekapitulovat některá dobře známá fakta. Zatímco v předkapitalistických podmínkách nadřazení lidé byli pány, o které masy podřízených musely pečovat, za kapitalismu nadanější a schopnější neměli žádné jiné prostředky, aby profitovali ze své nadřazenosti, než sloužit podle svých nejlepších schopností přáním většiny méně nadaných. V tržní ekonomice je moc svěřena spotřebitelům. Oni nakonec určují tím, co si kupují nebo nekupují, co by se mělo vyrábět, kým a jak, v jaké kvalitě a kvantitě. Podnikatelé, kapitalisté a vlastníci půdy, kterým se nepodaří uspokojit nejlepším možným a

nejlevnějším způsobem nejnaléhavější z ještě neuspokojených přání zákazníků, jsou nuceni opustit obchod a přijdou o své výhodné postavení. Nejpronikavější duchové horlivě zúročují v obchodních kancelářích a v laboratořích nejsložitější výtobytky vědeckého výzkumu pro výrobu stále lepších nástrojů a přístrojů pro lidi, kteří nemají ani tušení o teoriích, jež zhotovení takových věcí umožňují.

Čím je podnik větší, tím více je nucen přizpůsobit svoji produkci měnícím se vrtochům a představám mas, svým pánům. Základním principem kapitalismu je masová výroba pro uspokojení potřeb mas. Je to blahovůle mas, která umožňuje, aby se podniky stávaly velkými. V tržní ekonomice je rozhodující obyčejný člověk. Je zákazníkem, který "má vždy pravdu". V politické sféře je zastupitelská vláda důsledkem nadvlády zákazníků na trhu. Držitelé úřadů jsou stejně závislí na voličích, jako podnikatelé a investoři závisejí na spotřebitelích. Stejný historický proces, který nahradil předkapitalistický způsob výroby kapitalistickým, nahradil monarchistický absolutismus nebo jiné formy vlády několika málo jedinců lidovou vládou - demokracií. A všude, kde je tržní ekonomika nahrazena socialismem, dochází k návratu autokracie. Nezáleží na tom, zda se socialistický nebo komunistický despotismus maskuje falešnými jmény jako "*diktatura proletariátu*" nebo "*lidová demokracie*" či "*Führerem*". Vždy jde o podřízení mnohých několika málo lidem.

Snad se ani nelze absolutně více mýlit, když to, oč běžně běží v kapitalistické společnosti, se označuje jako úmysl "vládnoucí" třídy kapitalistů a podnikatelů "vykořisťovat" masy slušných lidí. Nebudeme si klást otázku, v jaké jiné myslitelné organizaci výroby by se mohli lidé, kteří v kapitalismu podnikají, pokusit uplatnit svůj výjimečný talent. V kapitalismu vzájemně soutěží při poskytování služeb masám méně nadaných lidí. Všechny jejich myšlenky se obírají ke zdokonalení způsobů, jak posloužit zákazníkům. Každý rok, každý měsíc, každý týden se objevuje na trhu cosi, o čem předtím nebylo ani slechu a co se brzy stane dostupné mnohým. "Produktivitu práce" neznásobuje určitý stupeň úsilí manuálních dělníků, ale akumulace kapitálu střádaly a jeho smysluplné využití podnikateli. Technologické vynálezy by zůstaly neužitečnými prkotinami, pokud by se předtím díky šetrnosti neakumuloval kapitál potřebný pro jejich využití. Člověk by nepřežil jako lidská bytost bez manuální práce. Avšak nad živočichy jej nepozvedla manuální práce a provádění běžných úkonů, ale spekulace, předvídání, které zajistí potřeby - vždy nejisté - budoucnosti. Charakteristickým znakem výroby je, že jde o chování řízené myslí. Tuto skutečnost nejde odkouzlit sémantikou, ve které slovo "práce" značí pouze práci manuální.

Smíření se s filozofií zdůrazňující nerovnost lidí je v rozporu s cítěním mnoha lidí. Lidé více či méně neochotně připouštějí, že nejsou stejnými osobnostmi v umění, literatuře a vědě, přinejmenším ve svých specializacích, a že nebudou šampiony v atletice. Nejsou však připraveni na to, aby uznali svou vlastní méněcennost v jiných lidských záležitostech a důležitých věcech. Z jejich pohledu ti, co je předčí na trhu, úspěšní podnikatelé a obchodníci, vděčí za svou převahu výlučně ničemnosti. Sami jsou, díky Bohu, natolik čestní a svědomití, že se neuchýlí k těmto nepoctivým způsobům jednání, které, jak říkají, samo zajišťuje úspěch v kapitalistickém prostředí.

Každým dnem bobtnající literární žánr však bezostyšně vykresluje podřadnost běžného člověka: knihy o chování spotřebitelů a o údajném zlu reklamy. Jistěže ani autoři, ani veřejnost, která nadšeně přijímá tato dílka, otevřeně nehlásají nebo nevěří, že popisují pravdivý stav skutečnosti.

Jak nám tyto knihy říkají, průměrný Američan se svým založením nehodí ani na provedení těch nejjednodušších úkolů všedního domácího života. Ani on, ani ona nekupují to, co je potřebné pro dobrý chod domácnosti. Ve své vyšperkované hlouposti jsou prostě přemluveni podfukem a lstí obchodníků, aby si kupovali neužitečné nebo zcela bezcenné věci. Hlavní starostí obchodníků není zisk z nabídky zboží, které spotřebitelé potřebují, ale ze záplavy zboží, které by si nikdy nekoupili, pokud by dokázali odolat psychologickým trikům Madison Avenue. Vrozená nevyléčitelná slabost vůle a intelektu průměrného člověka způsobuje, že se kupující chovají jako "malé děti".³⁾ Jsou snadnou obětí gaunerství pouličních prodavačů. Ani autoři, ani čtenáři těchto zanícených výpadů si nejsou vědomi, že jejich doktrína naznačuje, že většina národa jsou pitomci, neschopní se postarat o své vlastní záležitosti, a naléhavě potřebují otcovského ochránce. Jsou zcela zaujati svou závistí a záští vůči úspěšným podnikatelům do té míry, že nejsou schopni rozpoznat, jak je jejich popis chování spotřebitelů v rozporu se vším, co celá "klasická" socialistická literatura říkala o věhlasu proletariátu.

Tito staří socialisté přičítali "lidu", "pracujícím a lopotícím se masám", "tělesně pracujícím" veškerou intelektuální a charakterovou dokonalost. V jejich očích nebyli lidé "malými dětmi", ale tvůrci všeho velkého a dobrého ve světě a budovatelé lepší budoucnosti lidstva. Určitě je pravda, že průměrný běžný člověk je v mnoha ohledech podřízen průměrnému obchodníkovi. Ale sama jeho podřízenost se především projevuje v jeho omezené schopnosti myslet, pracovat, a tím přispívat více do společného produktivního úsilí lidstva. Většina lidí, kteří si přijatelně počínají v běžných pracovních místech, by nevyhovovala pro jakýkoli výkon vyžadující trošku iniciativy a reflexe. Ale není zase natolik tupá, aby správně nezvládla své rodinné záležitosti. Manželé, které jejich ženy pošlou do supermarketu "pro bochník chleba a kteří se vrátí s plnou náručí svých oblíbených lahůdek",⁴⁾ nejsou určitě typičtí. Stejně tak není typická hospodyňka, která nakupuje bez ohledu na obsah, protože "má ráda balíčky".⁵⁾

Obecně se připouští, že průměrný člověk vykazuje ubohý vkus. Proto jsou obchody, zcela závislé na blahovůli mas takových lidí, tlačeny k tomu, aby na trh přinášely podřadnou literaturu a umění. (Jedním z velkých problémů kapitalistické civilizace je, jak lze dosáhnout vysoce kvalitních výkonů v prostředí, ve kterém "obyčejný chlapík" stojí na vrcholu.) Kromě toho se dobře ví, že mnoho lidí si libuje ve zlozvycích, které mají nežádoucí dopady. Jak to vidí štváči velkých protikapitalistických kampaní, špatný vkus a nebezpečné návyky spotřeby lidí a další zlo naší doby se prostě vytvářejí veřejnými vztahy nebo aktivitami v prodeji rozličných odvětví "kapitálu" - války dělá muniční průmysl, "obchodníci se smrtí"; alkoholismus alkoholový kapitál, bájný "whiskový trust" a pivovary.

Tato filozofie není založená jen na doktríně zobrazující běžné lidi jako bezelstné naivky, které kasta mazaných hokynářů snadno napálí svými triky. Navíc naznačuje absurdní teorém, že prodej zboží, které spotřebitel skutečně potřebuje a které by si kupoval, pokud by nebyl hypnotizován úskoky prodejců, není pro obchod ziskový, a že na druhé straně pouze prodej artiklů, které mají malý nebo žádný užitek pro kupujícího, nebo jsou pro něho dokonce vyloženě škodlivé, přináší ohromné zisky. Nebýt tohoto předpokladu, nebyl by žádný důvod k závěru, že v tržní konkurenci prodejci škodlivých artiklů předčí prodejce lepšího zboží. Stejně rafinované lsti přičítané profesionálním prodejcům, kteří jejich pomocí přesvědčují zákaznickou veřejnost, mohou použít ti, kdo nabízejí na trhu dobré a hodnotné zboží. Potom však soutěží dobré a špatné artikly za stejných podmínek a není žádný důvod pro pesimistické soudy

ohledně příležitostí pro lepší zboží. Kdyby oba artikly - dobré a špatné - byly stejně podporovány údajnou lstí prodejců, pouze tomu lepšímu se dostane výhody z toho, že je lepší. Nemusíme se zabývat všemi problémy, se kterými přichází hojná literatura o údajné hlouposti spotřebitelů a o tom, jak potřebují ochranu paternalistické vlády. Zde je důležitá skutečnost, že, nehledě na populární dogma o rovnosti všech lidí, teze o tom, že běžný člověk není schopen vypořádat se s normálními záležitostmi svého každodenního života, podporuje z velké části populární "levicová" literatura.

Doktrína o vrozené fyziologické a duševní rovnosti lidí logicky vysvětluje, že příčinou rozdílů mezi lidskými bytostmi jsou podmínky po narození. Zdůrazňuje hlavně úlohu, kterou hraje vzdělání. Říká se, že v kapitalistické společnosti je vyšší vzdělání privilegiem přístupným pouze dětem "buržoazie". Co je zapotřebí, je zaručit každému dítěti přístup na každou školu, a tím vzdělat každého.

Spojené státy, vedeny tímto principem, se pustily do ušlechtilého experimentu učinit z každého hochy a dívky vzdělanou osobu. Všichni mladí mužové a ženy měli strávit ve škole období mezi šestým a osmnáctým rokem života a tolik, kolik jen bylo možné, jich mělo vstoupit na univerzitu. Potom mělo zmizet intelektuální a sociální rozdělení mezi vzdělanou menšinou a nedostatečným vzděláním většiny. Vzdělání by již nebylo privilegiem, ale dědictvím každého občana.

Statistiky ukazují, že tento program byl uveden do praxe. Počet gymnázií, učitelů a studentů se mnohonásobil. Pokud současný trend bude pokračovat ještě několik málo let, budou cíle reformy dosaženy beze zbytku, každý Američan bude mít maturitu. Úspěch takového plánu je však pouze zdánlivý. Umožní ho pouze politika, která sice zachová název "gymnázium", ale zcela zničí jeho odbornou a vědeckou hodnotu. Stará gymnázia udělovala svá vysvědčení pouze studentům, kteří prokázali, že dosáhli přinejmenším závazného minima znalostí v nějakých disciplínách považovaných za základní. V nižších ročnících vylučovala ty, kteří neměli dostatek schopností a předpokladů, aby se vyrovnali s požadavky. V novém režimu gymnázií je však hloupými a línými žáky hanebně zneužívána možnost vybírat si předměty, které si přejí studovat. Nejde jen o to, že se většina studentů gymnázií vyhýbá základním předmětům, například elementární aritmetice, geometrii, fyzice, dějepisu a cizím jazykům, ale každým rokem dostávají maturitní vysvědčení hoši a dívky, kteří mají vážné nedostatky v anglickém čtení a psaní. Zcela příznačné je, že některé univerzity přišly na naprostou nezbytnost poskytovat svým studentům zvláštní kurzy zaměřené na zlepšení schopnosti číst. Často náruživá diskuse o učebních osnovách gymnázií, která se dnes vede již několik let, jasně prokazuje, že jen omezený počet dospívajících je natolik intelektuálně a morálně zdatných, aby z návštěvy školy měly prospěch. U zbytku gymnaziální populace jsou léta strávená ve třídách prostě zbytečná. Pokud se sníží akademické standardy gymnázií a univerzit, aby se umožnilo většině méně nadaných a méně pilných mladých lidí získat diplomy, prostě se ublíží menšině těch, kteří mají schopnost mít užitek z učení.

Americká zkušenost posledních desetiletí ve vzdělávání potvrdila skutečnost, že existují vrozené rozdíly v lidských intelektuálních schopnostech, které nelze vymýtit jakýmkoli úsilím o vzdělání.

Navzdory neoddiskutovatelným důkazům o opaku jsou zoufalé, ale marné snahy zachránit teze o vrozené rovnosti všech lidí motivovány mylnou a neobhajitelnou doktrínou o vládě lidu a vládě většiny.

Tato doktrína se snaží ospravedlnit vládu lidu odkazem na údajnou přirozenou rovnost všech lidí. Jelikož jsou si všichni lidé rovni, každý jednotlivec má podíl na talentu, který osvěcoval a povzbuzoval největší hrdiny intelektuální, umělecké a politické historie lidstva. Pouze nepříznivé vlivy po narození zabránily proletářům, aby se v genialitě a pozoruhodných výkonech vyrovnali největším z lidí. Proto, jak nám řekl Trockij,⁶) tenkrát až tento hnusný kapitalistický systém ustoupí socialismu, "*průměrná lidská bytost vyroste do výše Aristotela, Goetha nebo Marxe*". Hlas lidu je hlasem Božím, má vždy pravdu. Pokud dojde mezi lidmi k nesouhlasu, zajisté se musí předpokládat, že někteří z nich se mýlí. Je obtížné se vyhnout závěru, že se spíše mýlí menšina než většina. Většina má pravdu, protože je většinou a jako taková je nesena "vlnou budoucnosti".

Zastánci této doktríny musejí pokládat jakoukoli pochybnost o intelektuálním a morálním výsostném postavení mas za pokus nahradit reprezentativní vládu despotismem. Nicméně argumenty vznášené na podporu reprezentativní vlády liberály 19. století - tolik očerňovaní manchesterští národohospodáři a zastánci laissez faire - neměli nic společného s doktrínami přirozené vrozené rovnosti lidí a nadlidským vzorem většiny. Stavěli na skutečnosti, nejsrozumitelněji vyjádřené Davidem Humem, že u kormidla je vždy malá menšina proti ohromné většině podřízené jejich příkazům.

V tomto smyslu je každý systém vlády řádem menšiny a jako takový může trvat, pouze dokud je podporován vírou těch, kterým vládne, že je pro ně lepší být loajální k lidem u moci, než se pokoušet o jejich nahrazení jinými, kteří jsou ochotní použít odlišné způsoby správy. Pokud se toto přesvědčení ztratí, mnozí se vzbouří a silou nahradí nepopulární funkcionáře a jejich systém jinými lidmi a druhým systémem. Ale složitý průmyslový aparát moderní společnosti by nemohl být uchován v poměrech, ve kterých by jediným prostředkem prosazení vůle většiny byla revoluce. Úkolem zastupitelské vlády je vyhnout se takovému novému násilnému porušení míru a jeho škodlivým vlivům na morální, kulturní a materiální blaho. Vláda lidu, tj. volení představitelů, umožňuje provést změnu mírumilovně. Zaručuje souhlas s názorem veřejnosti a zásady, podle kterých se státní záležitosti spravují. Pro ty, kteří věří ve svobodu, není vláda většiny metafyzický princip odvozený z neobhajitelného překrucování biologických faktů, ale prostředkem zabezpečení nepřerušovaného pokojného vývoje civilizačního úsilí lidstva.

Doktrína vrozené biologické rovnosti všech lidí zplodila v 19. století kvazireligiózní mysticismus "lidu", který ji nakonec přeměnil v dogma nadřazenosti "běžného člověka". Všichni lidé se rodí si rovni. Ale členové vyšších tříd jsou bohužel zkaženi pokušením moci a slabostí pro přepych, který si pro sebe zajistili. Zla, jež sužují lidstvo, způsobují zločiny této odporné menšiny. Jakmile jsou tito rozvraceči vypuzeni, vrozená ušlechtilost obyčejného člověka ovládne lidské záležitosti. Bude rozkoší žít ve světě, ve kterém bude rozhodující ohromná dobrota a vrozený geniální talent. Šťěstí, o kterém se ani nesnilo, čeká na každého v budoucnosti lidstva.

Pro ruské socialistické revolucionáře byla tato mystika náhražkou devótní praktiky ruské pravoslavné církve. Marxisty zneklidňovaly nadšené rozmary jejich nejnebezpečnějších soků. Ale vlastní Marxův popis báječných podmínek "nejvyšší fáze komunistické společnosti"⁷) byl ještě optimističtější. Po vyhlazení sociálních revolucionářů bolševici sami přijali kult obyčejného člověka jako hlavní ideologickou masku svého neomezeného despotismu malé kliky partajních bosů.

Charakteristický rozdíl mezi socialismem (komunismem, plánováním, státním kapitalismem, či jakýmkoli jiným upřednostněným synonymem) a tržní ekonomikou (kapitalismus, systém soukromého podnikání, ekonomická svoboda) je tento: v tržní ekonomice jsou jednotlivci jako zákazníci rozhodující a určují tím, co kupují nebo nekupují, co by se mělo vyrábět, zatímco v socialistické ekonomice toto pevně stanovuje vláda. V kapitalismu je spotřebitel člověkem, o jehož blahověli prodáváči usilují a kterému po nákupu říkají "děkuji" a "prosím přijďte zase". V socialismu "soudruh" dostane to, co se mu "velký bratr" určil poskytnout, a musí být vděčný za cokoli, co dostane. Na kapitalistickém Západě je životní standard neporovnatelně vyšší než na komunistickém Východě. Je však skutečností, že v kapitalistických zemích denně narůstá počet lidí - mezi nimi také většina takzvaných intelektuálů - dychtících po údajném požehnání řízení vládou.

Těmto lidem je marné vysvětlovat poměry, ve kterých se v socialistickém systému běžný člověk ocitne jak jako výrobce, tak jako spotřebitel. Intelektuální podřadnost mas by se sama nejjasněji projevila v jejich zaměření se na zrušení systému, ve kterém masy samy rozhodují a ve kterém jim slouží elita nejtalentovanějších lidí, a v jejich touze po navrácení systému, ve kterém by je elita zašlápla do bláta.

Neklamme sami sebe. Není to pokrok socialismu u zaostalých národů, takových, které nikdy nepřekonalu stadium primitivního barbarství, a takových, jejichž civilizace se zastavila před mnoha staletími, když vykazují triumfální postup totalitního přesvědčení. Je to náš západní okruh, kde socialismus dělá ty největší kroky. Každý projekt ke zúžení toho, co se nazývá "soukromý sektor" organizace ekonomiky, se považuje za vysoce prospěšný, jako pokrok, a čelí se mu, pokud vůbec, pouze ustrašeně a ostýchavě po krátký čas. Kráčíme "kupředu" k uskutečnění socialismu.

Klasičtí liberálové 18. a 19. století založili své optimistické chápání budoucnosti lidstva na předpokladu, že menšina vynikajících a čestných lidí bude vždy schopna pomocí přesvědčování řídit většinu podřízených lidí po cestě vedoucí k míru a prosperitě. Byli přesvědčení, že elita bude vždy ve stavu, aby ochránila masy před následováním pestrobarevných šumařů a demagogů, aby nepřijaly politiku, která musí končit pohromou. Zdali omyl těchto optimistů sestával z přecenění elity, nebo mas, či obou, můžeme ponechat nerozhodnuté. V každém případě je skutečností, že ohromná většina našich současníků se angažuje v politice, jež koneckonců usiluje o zrušení sociálního řádu, ve kterém nejdůmyslnější občané jsou nuceni sloužit masám nejlepším možným způsobem.

Masy - včetně těch, co se jim říká intelektuálové - vášnivě hájí systém, ve kterém již nebudou zákazníci, kteří vydávají příkazy, ale dětmi v pečovatelské péči všemocné autority. Nezáleží na tom, že tento ekonomický systém se prodává běžnému člověku pod značkou "každému podle jeho potřeb" a jeho politický a konstituční důsledek, neomezená autokracie samozvaných funkcionářů, pod značkou "lidová demokracie".

V minulosti se proti fanatické propagandě socialistů a jejich napomahačů, intervencionalistů všech názorových odstínů, ještě postavilo několik ekonomů, státníků a obchodníků. Ale i tato často chabá a nešikovná obrana tržní ekonomiky se vytrácí. Bašty amerického snobismu a "patricijství", módní, štedře dotované univerzity a bohaté nadace, jsou dnes mateřskými školkami "sociálního" radikalismu. Milionáři, nikoli "proletáři", byli nejzdatnějšími podněcovateli New Dealu a "pokrokové" politiky, kterou zplodil.

Dobře se ví, že ruský diktátor byl vítán na své první návštěvě ve Spojených státech mnohem srdečněji bankéři a prezidenty velkých korporací než jinými Američany.

Smysl argumentů takových "pokrokových" podnikatelů je tento: *"Za výsostné postavení, které zaujímám ve svém odvětví obchodu, vděčím své vlastní schopnosti a píli. Mé vrozené vlohy, moje horlivost při osvojování si znalostí potřebných pro vedení velkého podniku, moje příčinnost mne vynesly na vrchol. Tyto mé osobní přednosti by mi zajistily vedoucí postavení v každém ekonomickém systému. Jako hlava důležitého odvětví výroby bych si užíval záviděnlivou pozici také v socialistickém společenství. Ale moje každodenní práce za socialismu by byla mnohem méně vyčerpávající a rozčilující. Již bych nemusel žít ve strachu, že nějaký konkurent mě může nahradit nabídnutím něčeho lepšího nebo levnějšího na trhu. Již bych nebyl nucen, abych vyhověl nevyzpytatelným a absurdním přáním zákazníků. Dával bych jim to, co bych si já - expert - myslel, že mají dostat. Vyměnil bych hektickou a nervy drásající práci podnikatele za důstojnou a vyrovnanou službu služebníka veřejnosti. Styl mého života a práce by připomínal mnohem více chování feudálního pána, granda minulosti, než vředovitou otravu v exekutivě moderní korporace. Nechtě se pravými a údajnými vadami socialismu trápí filozofové. Já, ze svého osobního hlediska nevidím žádný důvod, proč bych mu měl bránit. Administrátoři znárodněných podniků ve všech částech světa a hostující ruští představitelé zcela souhlasí s mým stanoviskem."*

V sebeklamu těchto kapitalistů a podnikatelů není samozřejmě větší smysl než ve vidinách socialistů a komunistů ve všech obměnách.

Podle dnešních ideologických trendů lze očekávat, že v několika málo desetiletích, snad dokonce před zlověstným rokem 1984, každá země přijme socialistický systém. Obyčejný člověk bude osvobozen od fádni práce ovládající to, kam se jeho vlastní život ubírá. Úřady mu řeknou, co má dělat a co dělat nemá, budou ho krmit, ubytují ho, ošatí, vzdělají a postarají se mu o zábavu. Ale, především, bude zbaven nutnosti používat vlastní mozek. Každému *"podle jeho potřeb"*. Ale, co to jsou potřeby, mu určí úřady. Tak, jak to bylo v minulých dobách, nadřazení lidé nebudou již sloužit masám, ale budou je ovládat a budou jim vládnout.

Avšak tento výsledek není nevyhnutelný. Je cílem, ke kterému převládající trendy v našem současném světě směřují. Ale trendy se mohou změnit a dosud se vždy změnily. Možná, že také trendy k socialismu nahradí trendy jiné. Provedení takové změny je úkol přicházející generace.

Poznámky:

- 1) H. Kallen, "Behaviorism", Encyclopedia of the Social Science, roč. II., str. 498.
- 2) Critique of the Social Democratic Program of Gotha (Dopis Brackeovi, 5. května 1875).
- 3) V. Packard, "Babes in Consumerland", The Hidden Persuaders, nakl. Cardinal Editions, 1957, str. 90-97.
- 4) V. Packard, "Babes in...", str. 95.
- 5) Tamtéž, str. 93.
- 6) L. Trotsky, Literature and Revolution, Londýn 1925, str. 256.
- 7) Dopis Brackeovi z 5. května 1875.

Výše uvedený text vyšel poprvé v časopise Modern Age, roč. 5., jaro 1961, str. 139-147 a poté v knize George A. Panichas, red. , Modern Age. The First Twenty-Five Years. A Selection (Modern Age. Prvních dvacet pět roků. Výbor), nakl. Liberty Press, Indianapolis 1988, str. 94-102, z níž je náš překlad.

Z angličtiny přeložil Viktor Dobal.

Milton Friedman

Milton Friedman (* [31. července 1912](#) – † [16. listopadu 2006](#)) byl [americký](#) ekonom, nositel [Nobelovy ceny za ekonomii](#).

Studoval matematiku na Rutgers University a později [ekonomii](#) na univerzitě v [Chicagu](#). V roce [1935](#) pracoval ve [Washingtonu](#) na přípravě rozsáhlé studie o rozpočtech spotřebitelů. V letech [1941–1943](#) pracoval na ministerstvu financí, kde se zabýval daňovou politikou válečného období, pracoval jako matematický statistik, věnoval se problémům návrhů zbraní, experimentům v metalurgii a válečné taktice. Na podzim roku [1950](#) pracoval jako konzultant agentury vlády Spojených států, která realizovala plnění [Marshallova plánu](#).

Zabýval se příčinami [inflace](#), problematikou růstu mezd a cen. K nejvýznamnějším patří jeho studie o důležitosti peněz při vysvětlování inflace a jeho studie zabývající se časovými zpožděními ve všech typech hospodářské politiky.

[Nobelovu cenu za ekonomii](#) získal v roce [1976](#) za výsledky v oblasti analýzy spotřeby, historie a teorie peněz a za předvedení složitosti stabilizační politiky.

Zemřel [16. listopadu 2006](#) ve věku 94 let. Zprávu o jeho úmrtí oznámila rodinná mluvčí. Podle ní zemřel na selhání srdce v nemocnici nedaleko [San Francisca](#).

K jeho nejznámějším dílům patří například:

- *Za vším hledej peníze* (Money Mischief) - [1992](#)
- *Kapitalismus a svoboda* (Capitalism and Freedom) - [1962](#), [kniha on-line v češtině](#)
- *Svoboda volby* (Free to Choose) - [1990](#) (napsal ji společně se svou ženou Rosou Friedmanovou), [kniha on-line v češtině](#)

Napsal také slavný text pojednávající o metodě ekonomické vědy, který v češtině vyšel pod názvem *Metodologie pozitivní ekonomie* a jenž je taktéž díky Liberálnímu institutu k dispozici